

Лазар Комарчић

ЈЕДАН РАЗОРЕН УМ

PORTALIBRIS

Лазар Комарчић
ЈЕДАН РАЗОРЕН УМ

Copyright © PortaLibris, 2016.

Сва права задржана укључујући право на репродукцију
у било ком облику у целости или делимично.

I

Све је било спремно за полазак. Узео сам Совру. Мало је поскуп, али има добра кола и коње. Милина је како вози. И таман да седнем у кола, а газда Миле ће ме, од једном, упитати:

– Е, момче, а да ти ниси заборавио узети пасош?

– Што ће ми? Путајем на колима. А, после, Совру познају свуд – као црвену пару – одговорим и погледам у Совру, шта ће он рећи.

– Онај, ви’ш, како ћу ти казати... Ово су бурна времена... Боље га је имати. Злу не требао. Може нас последња сеоска лола насред друма зауставити и упитати: „Имате ли пасош?“ И рекнеш ли му само да га немаш, он те отера у село кмету, а кмет капетану; а ако се и капетан деси какав џенабет – стрпаће те у апс, и тамо ће те и Бог заборавити... Хранићеш апсанске буве и стенице – докле год не стигну одговори од власти, да си добар и поштен – одговори Совро, скраћујући у дешњака леву штрангу.

– Добро говори, Совро. Сасвим је тако. Шта више, сад га није лако ни добити. Требало би ти уверење од директора. Све је то сад прсло – куд које. Тога смо се требали раније сетити – рече газда Миле.

– Па шта да се ради? То ће нас задоцнити – упитам забринуту газда Мила.

– Добро, ако Бог да – одговори Совро. Сешћемо овако сви џумле у кола, па – пред полицију. Газда Миле ће да јемчи, и ми ћемо за час имати у џепу пасош... Кад је све у своје реду, нека је и то!

Тако смо и урадили.

* * *

У ходнику полицијском пуно света. Газда Миле уђе у пасошарницу, али му рекоше да мора чекати, док управитељ дође.

– Кад немате општинског уверења, онда се пасош даје само по допуштењу управитељевом – одговори један од чиновника.

Морали смо, дакле, чекати. Онда су биле власти – власти...

У један мах зачу се доле у авлији:

„А јој моја мајко!... Господине, живота ми мога – ја ни сам крив!”

И онај свет нагрну на прозоре. Погледам и ја.

Једнога туку, а њих десетак чекају на ред. Један господин, с актима под мишком, стоји и броји, а она два жандарма бију. Жестоко бију!... Видело се, да су свој занат испекли. Рекао би човек, да Бог зна колико и не замахују, али не ударе по два три пута, а они им се прутови на врховима расцветају. И они их онда баце, па узму друге. Мало у лево, у једном углу, из једне каде вирило је неколико снопова лескова прућа. Ово је била резерва, ако се она два већ раздрешена снопа потроше.

– Шта су скривили ови људи? – упита газда Миле једног господина, који беше до нас стао, да и он сеири.

– Похватали су их по турским кућама. Лудаци једни! Оно што је ваљало, давно је и давно разграбљено... Кад људи неће да слушају наредбе власти! – одговори онај господин.

– Да си ми по Богу брат! – викну један од оних, што су на ред чекали... Ја и мој брат нисмо криви. Ми смо поштени људи. Питајте кога хоћете за кућу Смиљанића из Љубовиће – казаће вам...

Онај господин ни главе да окрене. Он је као мраморна статуа стојао и бројао. И тек би, кад се наврши двадесет пети ударац, рекао: „доста!”

Онда би прозвао другог...

– А јој моја рођена мајко!... Ја ћу ти сад умрети! – превијало се једно голобрадо момче под оним гвозденим обручем и гривнама. Једва ако му је било седамнаест до осамнаест година.

Она су два жандарма, као два аутомата, полако замахивала и самим врхом лесковака дохватала дебела меса овог веселника.

– Немо', господине, нашег дома срамотити – тако ти живо било, што ти је најмилије! – повика опет онај, што рече да је из куће Смиљанића.

То беше младић од својих двадесет до двадесет и четири године. Већ само одело казивало је да је из добре куће. Бела, као снег, ланена кошуља. По црним сукненим тозлуцима, по малом гуњчету без рукава, с плавим вуненим гајтаном – видело се, да је Подринац. Онај други, што се беше уз ово сељаче, тако рећи, причипио, био је у немачким хаљинама. И њему је могло бити осамнаест до двадесет година. Његово се чело беше натуштило, а црте на лицу развукле у некакву дивљу престрављеност.

Цептио је као прут. У њему није било капи крви. И кад би год који несрећник јаукнуо од мало жешћег ударца, он би се чисто тргао, а погледи би му несвесно пошли по оном осталом свету. Десна му је рука била обешена о некакав дугачак бео завој, који му је о врату висио.

– Да, није, којим случајем и он од оних рањеника од 3. и 5. јуна, помислим.

Ја нисам ни опазио, кад је газда Миле сишао доле. Он приђе оном господину, што извршује пресуде. Поче му нешто живо говорити. Онај ни да га чује.

– Ја познајем, господине, ову децу. – Ти си Степанов син, је ли? – окрете се он ономе сељачету.

– Јес, газда, сам те је Бог послао!... Јес, ја сам Степанов, а ово је мој брат... Он овде учи школу – он је Дакин... Његова ће се мајка убити, ако ово с њим буде.

– Како се ви смете с осуђеницима разговарати?!... – повика извршитељ. – Одмичите из овога круга!... Ја овде вршим само закон... Или ћу...

– Жалостан је то закон, који ви овде над нама вршите! – повика онај млађи у немачким хаљинама. – Док су други пљачкали, ја сам се био и крвавио код џамије; а кад су таки јунаци, као што сте ви, бежали и крили се по Топчидеру, Раковици и Ташмајдану, ја сам, под ватром градских топова, подизао ћачку барикаду!... А сад?... Зашто се оно ја тукох?!... Отаџбино, зар тако ти награђујеш оне, који за слободу твоју свој живот залажу?!...

– Каква је то ларма доле?!... – повика један оштар глас иза мојих леђа. Онај се господин, што беше до нас стао, да гледа, смота на прва канцеларијска врата. Свет беше сав гологлав. Скинем и ја капу. То је био сам управитељ.

– Е, газда-Миле, други пут немој тако!... Како си, болан, могао наговарати чиновника, да не извршује кривичне пресуде?!... А особито сад, кад се у земљи опажа врење на све стране. А чуо си и оно што је било у палилулској касарни! Још да власт овако не притеже, ко зна, где би се чир провалио, а где други почео да гноји. Рђави су се људи размилели – као гусенице, кад им је на једном вотњаку нестало листа... Збиља, ко, рече, да су ти ово?

– Само добри људи. Ја за њих главом јемчим. Питајте кога хоћете за дом Смиљанића из Љубовиђе. Овај овде учи школу. У првој је години права. Син је Дамјана Смиљанића, кмета љубовиђског – ово је пуних двадесет година. Јединац у оца и мајке. Бог их је под старост обрадовао... Ово друго момче – брат му је од стрица, задругар у кући, син Степанов... То је најчувенији свињарски трговац у томе крају.

Управитељ је био човек строг, али и праведан. Дорастао своме положају. Он је знао и да, колико толико, задовољи људску правду и да закон и ауторитет власти одржи на својој висини. Кад некад нешто учини, рекло би се, да је законска цепидлака, педант првога реда, а понекад тако уђе у либералну примену и то доста јасног законског прописа, да би човек рекао, да ово није ни онај човек ни дај Боже.

Па и опет свему би се нашло свога разлога.

Док му је газда Миле причао о честитости дома Смиљанића, он беше оборио главу и нешто премишља. Али се на један мах исправи па погледа у оног ђака:

– Па ја, шта сте тражили по турским кућама? – упита управитељ, као с неким прекором.

– Ми нисмо били ни у једној турској кући.

– Неће бити?! Ја како вас је тамо могао наћи жандарм?

– Он нас је нашао на капицику Алибеговића. Ту бесмо застали. Капија широм отворена. Дуге алеје шимшира, зелено цбуње јоргована и зове, силно бокорје ружа, па онда читави сводови османлука; па онај живописни, на тулбу налик, киоск, што је сав обучен лозом, зимзеленом и другим пузавим биљем – лежао је у једној страшној рушевини, као да је по свему бесомучност своје коло водила. Признати морам, да су ме ове рушевине до срца гануле. Моја се душа бунила, што се ту видео траг српских руку. Ја нећу да су Срби вандали.

– Е, није него броћ! Тебе ће сад неко питати шта ти хоћеш, а шта нећеш! Него, кажи ти мени, је ли теби била позната моја наредба, којом се забрањује тумарање по турским кућама?

– Није.

– Ја где си ти био за ово месец дана?...

– У болници.

– У којој болници... варошкој?

– У војној.

– А што у војној?

– Да се лечим – одговори онај с неким поносом и погледа у своју завијену руку.

– Шта ти је руци?

– Рањен сам.

– Е, рањен си! А где?

– Пред ђачком барикадом.

Управитељ се замисли. После ће опет рећи:

– Па што тако ниси казао на испиту?

– Какав жалостан испит! Ту нам нису дали ни проговорити. Онај, што ислеђује, а то је онај што и извршује,

упита само жандарма: „Јеси ли ти њих нашао у турској махали, где тумарају по турским кућама?” – „На капији Алибеговића”, одговорио је жандарм. – „Води их доле. Најпре их претресите!” – То су и учинили. То је било синоћ, а јутрос нам обојици саопштише пресуду: да нам се удари по 25 батина и да се прогнамо – одговори ђак гласом који је још дрктао од узбуђења.

Управитељу букнуше образи. То беше неко унутрашње застиђење. Оп се замисли. После дочепа она акта. Нешто записа на њима. За тим удари у звоно.

Један жандарм ошкрину врата.

– Зови-де ми... онога... Перишу! То је био онај исти, што је мало пре извршивао оне пресуде.

Он стаде као укопан. Ни у кога није гледао, већ право у управитеља. Ја, нешто, погледам, и видим да му се лепо ногавице од панталона тресу.

Управитељ устаде. Промери мало извршиоца. Хтеде му нешто рећи, па опет застаде. Узе са стола онај акт, па му га пружи. Извршитељ прими акт. Она му се хартија тресла у руци. Био се престравио.

– А сад – кући! Видите, власти су што и жива ватра, неког огреју, неког опеку, а по неког жива сагоре... Што од те ватре даље, то по вас – боље, окрете управитељ оним веселницима.

– Хвала вам, господине! – уздахну рањеник, па се окрете газда Милу:

– А сад – збогом, пријатељу!... Да вас, мало пре, сам Бог од некуд не посла, над нама би се извршило једно страшно, једно срамно дело. И ја не бих смео после оне срамоте ни сахата живети... Ви сте спасли част нашој кући, понос моме оцу и мојој мајци, а мени – живот. Збогом!...

– Збогом, мој лепо газда! – рече онај у сељачким хаљинама, а очи му беху пуне суза

– А шта ви чекате? – окрете се мени управитељ, који као да ме тек сад смотри да сам ту.

– Ама, ето, господине – прихвати реч мој газда Миле – овај мој укућанин пошао својој сестри и зету на Љубовију, па сметнуо с ума, да извади пасош. Кола га већ чекају. Сад да тражи свога директора, или да се обраћа општини за уверење – одоцнио би. Зато и ја дођох, да вас замолим, да му дате пасош.

– Дакле и ти си ђак?

– Јесам, господине.

– У којој си години?

– Ја сам још у гимназији. Ја сам мало старији пошао у школу.

– Е, Бога ми, да није било твога пасоша, она би ти двојица прошли као Јанко на Косову. О свему се опет Бог стара – рече управитељ доста тронуто и зазвони.

– Кажи Луки нека овоме младићу изда пасош – рече он жандарму, који се на вратима помоли.

* * *

После једног сахата већ бесмо у Макишу. Совро сиђе с насипа, па удари преко ливада. Пут беше углачан – као тепсија. Летели смо, а нисмо ишли.

И онда Совра запева својим лепим, звонким гласом:

*Равно поље, криво ми је на ње,
Што мој драги отиђе низа ње!...*

II

Совро је одржао своју реч. Он је био нека врста правог сахата. Сахат никад није носио, а опет је увек знао, које је доба дана, или ноћи. Ма у које време да у вече легне, опет је у јутру могао да устане у које хоће доба. Умео је да одмери, колико му треба, док коње отимари, напоји и упрегне. Мене је пробудио, кад је коњма натакао зобнице. И таман сам био готов и почео да пијем кафу, а он дође, па ми рече:

– Све је готово. Можемо поћи.

И кад смо стигли на сам окомак Прослопа, беше већ лепо свануло.

Совро устави коње, протрља им очи, повуче их за уши, и они се стресосе од јутрење студени, па онда оба фркнуше на нос, те из њихових широких ноздрва, као из каквих сулундара, избише густе котурови паре.

Исток се беше опасео с неколико пламених облачних појасева; а на једном месту поче се оцртавати један у хиљаду ватрених боја оперважен небески кратер, из кога се беше помолила једна треперава, до половине неба раширена, исполинска лепеза. Од ове се огњене лепезе беше запалило читаво небо; а површине планина као да беху поливене растопљеним златом. Медведник се беше примакао, е би рекао, сад ћеш га руком дохватити. Старац се чисто намрштио. И ако му је његово гранитско

чело јутарњим зрацима озарено, опет су се на њему виде дубоке бразде, што су их ту оставили безбројни векови. А као каквим џиновским скутом своје тамно-зелене доламе беше ка западу бацио дугачку сенку. У овој су се сенци видели силни проломи и дубодолине. У њима као да је све још спавало својим дубоким сном.

Десно и лево, докле око човеково може досегнути, беше пукла непрегледна панорама – планинских литица, овршина, и, овде онде, од врха до подножја пролоканих окосина, баш као да им је каква исполинска рука, својим џиновским ноктима, у само лице запарала. И ова се панорама губила далеко на истоку у плавим контурама рудничких и ужичких планина, док се на северу стапала у сиве пруге Цера и Видојевице, па се даље испреламала у небројено планинских седала, док се, најпосле, није зауставила на каменим обалама хладне и валовите Дрине, да одатле поздрави своју осталу браћу и сестре у поносној Босни и кршној Херцеговини.

Кад се пође друмом од Пецке Љубовији, иде се благом узбрдицом. Мало се каса, а мало иде ходом. И што се човек више приближује ономе повијарцу, што полази од Медведника па се веже доле са сокоским планинама, пред њим се све разговетније стане издвајати један вис. У први мах човеку се учини, као да се тамо негде, на сред друма, испречила каква горостасна камила са обе своје грбе. Те су грбе брат и сестра. Једно је Бобија, а друго Прослопски Вис. И што се ближе њима примичеш. Бобија ти, мало по мало, замиче за Прослопски Вис, док је сасвим нестане. И онда пред собом видиш једно самоставно брдо, од оруд голо, без шуме, а озго, по врху, штрче неколики грмови и букве, те изгледају као какви грдни прамичци

косе на каквој џиновској глави. Одмах испод ових перчина човек опази некакву грдну греботину. И кад се на сам Прослопски Вис дође, онда се тек види, да ова греботина није ништа друго, до један планински жлеб, који ово брдо дели на две поле. Средином овог горског жлеба јури Љубовића, бистра као суза, а брза као очи.

Ова прва пола благог је нагиба. По њој су инжињери усекли пут на цик-цак – све доле до у реку. Она друга пола отишла је од подножја па до врха, до, чини ти се, под саме облаке. Али је њена формација једно право природино чудо. Она је образована од самих скамењених капница. Цело брдо изгледа као каква горостасна воштана свећа, која је вековима горела и клапила се. Пред овим природним самотвором човек се и нехотично сам заустави. Под самим врхом горе видите једну људску прилику. Раширила руке, а лице окренула небу – баш као да се за неког Богу моли. Одмах испод ове прилике видиш једну грдну орлушину. Рекао би човек – хоће да полети; ама су јој и крила и ноге за брдо срасли. С десна и лева дижу се гигантски стубови, образовани од самих скамењених капница. И, овде онде, као да се из брда промаљају некакве џиновске руке, да ове стубове придрже, да се не стропоштају доле у реку.

На самом окомку, одмах више Трајановог моста, би се човек заклео, да виси један горостасан полелеј, окићен безбројним каменим свећама и леденицама. Понеке од ових леденица дохватају до половине овог скамењеног брега.

Све ове слике и прилике, што их је природа вековима стварала озго па на ниже, превучене су млазевима мокрине.

Ово би се брдо могло назвати: брег плача, брег вечитих суза.

* * *

Пошто су се коњи добро издували, ми се кренемо. Ја пођох пешке. Како је насип отишао на небројене савијутке, ја се упутим једном путањом. Овуда пешаци силазе. То сам одмах познао. На понеким местима тако је стаза била стрма, да човека почне несвест да хвата! Срећом не пође се много, па се опет избије на насип. И што сам се више спуштао, она друга половина брега уздизала се преда мном, као какав величанствени иконостас. А оно заносно хучање реке, која се ломила и пенушила преко свога неравног каменог корита, постојало је све разговетније и снажније. Чинило ми се, као да хиљаду подземних хорова узносе славу творчеву и поздрављају прве сунчане зраке, који сад баш облише ону страну у некакву чаролијску пламену румен, кроз коју сташе одсијавати читаве миријаде рубина и смарагада.

Требало нам је читаво пола сахата, док се у реку спустисмо. Још из далека сам опазио онај знаменити римски мост, који је овде подигао онај; исти римски цар, што је просецао и дунавску Демир-капију. Овај се мост испречио с краја на крај овога планинског жлеба. У једном је лугу, а при врху се свео у један мали угао – рекао би, сад ће се ту проломити. Ама као да је од сира срезан. Рекао би човек, да су мајсторски чекићи ту јуче радили. А није. Од то доба минуло је око две хиљаде година!...

Кад прођосмо и Трајанов мост, Совро заустави коње. Седнем у кола. Он само викну:

– Брњо!

И коњи полетеше. Раван пут као длан, а белео се, као даје по њему прострто убељено платно.

Кад смо били близу Љубовиђе, из једног планинског закутка изби један деран. Једва ако му је било десет година. Жив и лагачак као срнче. На њему беле рубине – као снег. Лепо се обуо. И он као има кајише. Горе малено гуњче без рукава, а с плавим гајтанима. На глави полован фес, али му се још добро одржала кићанка.

Гони троје, четворо свиња: једну крмачу, једног нерастића, два назимета и троје прасади, која су већ давно пројела кукуруз.

Она матора крмача цичи и бежи. За њом пристаје и онај нераст, а назимад и прасци све изостају. А онај син не да им дахнути. Полети као пурак, те крмачу и нераста пресретне и на пут их изагна, па после скупи и ону назимад. И тако гонећи и бранећи, да му које куд у честар не умакне, он је нешто, на свој начин, псовао. Једном сам чуо: „Одијан вам ваш!... Нећете тамо! Знам ја куд би ви хтели?! Лукава поганијо! Као да зна куд ћу с њима!... Е нећеш, погани скоте!...” и онда се као стрела вину, да пред крмачу излети, која се беше устремила право једном густом јошику и узгред почела да цичи, баш као да је оној својој деци хтела рећи: „Брже, овамо за мном, да се од ове напасти спасемо!...”

Стигнемо их. Ја рекох Соври да мало стане. Сиђем.

– Добро ти јутро, момчићу! – викнем му. – Здраво свануо!

Он стаде. Промери ме, од главе до пете, па ми рече:

– Бог ти свако добро дао, брате!

– Бога ми си ти то јутрос добро поранио?!...

– Ама Јаблан ми није ту, отишао доле бати у Београд... А ови нас Милосављевићи лепо сатрше. Нашао сам их у њиви у Зеленику. Да ти је да видиш само, шта су нам јада починиле – да се човек заплаче! И говори, и говори, да свој мал причувају, па ја њима говорио, ја овој црној земљи. Чика опет добар. Од добра не ваља. „Ја, вели, кметујем селу, а не себи!м А ови му рсузи ухватили верак, па – не мо’ш од њих живети! – изговори ми онај малиш, као какав маторац, а непрестано ме мерио... Док ће ме од једном упитати:

– Бога ти, како се зовеш?

– Стево – а што питаш?

Он мало сави главу и спусти је на лево раме, и стаде ме гледати неком симпатичном детињом наивношћу, па ће ми рећи:

– Да си жив и здрав!... Исти мој бата!... – додаде као у себи.

То рече, па се окрете и погледа за свињама; оне беху већ далеко измакле и она матора дојара непрестано цичи и нагиње горе уза страну.

Он пирну као ветар. И таман да их стигне, али се оне шмурнуше у густ један шипраг.

Ја седнем у кола. Совро ошину коње. И још ми и не стигосмо до оног шумарка, а оне свиње избише доле на друм. Не прође мало, изби и онај дечак. Одломио један лесковак, три пута дужи но што је он, па их салетео. Ока им није дао отворити. И, најпослед, кад и свиње видеше с ким имају посла, оне се умирише и ухватише насип, па пођоше, каскајући и помало цичећи.

И ми их опет стигосмо.

– И ти им баш не даде умаћи? – упитам га, као шале ради.

Он се смешио и рубио једним малим ножићем онај свој лесковак.

– Чиј си ти, Бога ти? – упитам га.

– Степана Смиљанина, ето ту из Љубовиђе... А, ако Бог да ви?

– Доле на Љубовију.

– Ене, баш добро!... Ама, кажи-де, болан, доле за овај наш белај. Ово се више од њих живети не може. Трпимо, трпимо, па ће нам се, најпосле, смрћи пред очима. Још док се Јаблан врати, па му и ово кажем, ја не знам шта ће он радити. Он им неће опростити, бели...

– А ко ти је тај твој Јаблан? – упитам га.

– Мој старији брат. О'чо је у Београд бати. Кажу да су већ и тамо престале чколе. И нас је наш учитељ распуститио. Нешто се и ови наши Турци костреше... Јадна ли им нена њихова!...

„Аха”, повика од једном и устреми се за свињама, које беху нагле дсле реци у један густ врбак...

Совро ошину коње, и ми се већ нађосмо пред првим кућама љубовиђским. Горе у страни, на једном лепом заравњу, видела се једна лепа група кућа. Насред среде беше једна готово двокатница, лепо окречена и ћерамидом покривена. На њој су били срчали пенџери. Прави конак. Око ове се куће беху, као какав венац, поређале све остале зграде, и све беху шиндром покривенс и махом окречене, сем амбарева и качара од растових дасака. А авлија беше тарабом ограђена – милина је било погледати. Сва је под конач обрезања; а свему су опет

као кита цвећа биле оне високе н ћерамидом покривене вратнице.

У тај мах испаде пред нас један цигљаст момчић, он ме погледа, а по лицу му плину неко мило изиенађење. Ја рекнем Соври те мало утиша коње.

– Чија је оно кућа гореу страни? – упитам онога момчића.

Он ме зачуђено погледа.

– Е, ти ко токорсе не знаш?

– Па да знам, ваљада, не би био луд да те питам.

Он се још нешто ишчуђавао. „Овај нема четврту даску”, помислим, па онда рекнем Соври, да пође брже.

– Брњош! – повика Совро и бичем ошину по арњевима. Коњи полетеше као ветар.

* * *

У то је доба мој зет, Марко Перовић, био ћумругџија на Љубовији. Дочекао ме је, казати се не може. Сестра је плакала од радости. Била је чула, да су неки ћаци изгинули, па се поплашила, да се и мени не буде што догодило. Сирота, Бог да јој душу опрости! Она је мени била и сестра и мајка. Ја друге мајке ни утувио нисам. Како се ко од куд наврати, она му рекне: „Ево, ово је мој брат!... Богу хвала, када сам га само жива и здрава видеала!” И очи би јој се напуниле суза. Од кад сам њу изгубио, овај ми је свет друкчији. Чини ми се, као да сам у некој пустињи, где нема ни хлада ки одморка; ни где стати ни где отпочинути!

Са Совром сам уговорио, да ме чека три дана, па ме је чекао шест. Ово је морао с њим удесити мој зет. Не, одишта, имао сам доброг зета. Са свима је лепо живео. Мала

чаршијица, па оно мало чиновника – као једна породица. А има прилика, где једно другом хоће очи да поваде. Ја, управо, и не осетих, кад брже прохуја оно шест дана. На једно место на ручак, на друго на ужину, на треће на вечеру, па, после, хајде из нова.

Дође и дан поласка. Нешто ми је тешко на срцу. Ни сам не знам зашто. Мој зет, моја сестра – спремају господску вечеру у част мога поласка. Позвали су све своје пријатеље. Капетан с капетаницом дође први.

– А што није дошла Рокса? – упита моја сестра.

Мени букнуше образи.

– А, што, сестро? Малиша не сме сам да остане – одговори г-ђа капетаница.

– Па што нисте и њега повели? Боже мој, да оставите саму децу! Немој, живота ти, да пошљемо Тому, нека их доведе. Нека смо сви ту. Дела – да мало поседимо! Нећу да после рекнеш: „Мићо, да идемо – деца су сама!” наваљиваше моја сестра.

– Мићо, чујеш ли шта хоће сека Јелица?... Да пошљемо Тому по Роксу и Малишу.

– Па ја ти нисам рекао ни да их остављаш – одговори капетан.

И Томо пандур оде. Мени се скиде онај камен с груди. И сна авлија, и она кућа, и они гости, све ми то сину неком дивотном светлошћу. Шта се то са мном збивало, ни сам не знам. Од онога дана, кад сам ручао у кући капетана Миће, овај ми се свет предругојачио, а душа преобразила.

Мало за тим дође и Јово писар, па онда, ето ти и оца Вилипа и његове поше; а већ Саватија, латов, и његова Вида нису могли изостати. Он затури шалу још с врата. Сви су га пазили; а из куће мога зета пије избијао.

Најпосле, ето ти и Томе пандура. Он је водио малога Малишу, дете од пет шест година. За њим уђе – Рокса... Моје се груди почеше надимати. Осетио сам, како ми срце лупа. Ко би послушно – могао би га, чини ми се, чути. Моје се очи с њеним сусретоше. У њима сам видео један читав свет, свет мени до сад непознат. То беше свег бла- гости, свет доброте, свет што нас уздиже горе некуд у плаве регионе небеске... Преко њена бела, нешто мало црнпураста лица, прелети лака румен; а њени се велики капци, с дугим и црним трепавицама, спустише, те ми заклонише онај свет блаженства; а она лагачка сенка, што је њене дуге трепавице преко лица оцрташе, упи се у моју душу... Кад у вече легнем, кад очи склопим, ова ми анђелска слика изиђе пред очи. И онда? – Збогом, санче, збогом, благи ноћни одморче!...

* * *

Мога зета некуд нешта. Све ми се чини, да му Тома пандур, кад доведе децу капетанову, нешто на ухо шану.

Саватија латов оде причати, како је чуо, да је цар из Стамбола поручио кнезу Михаилу, да не миче војску, па ће му дати све градове редом, па и сам Сакар и Мали Зворник.

– Јест, јест, без Сакара и Малог Зворника међу нама и Турцима мира бити неће – рече Јово писар.

У то се на вратима помоли један човек од своих 45–50 година. Сељак је; ама је опет у чоханим хаљинама. За њим уђе и мој зет.

– Јесте ради гостима? – учини онај нови гост.

– А, Степане, од куд ти тако? – упита га г. капетан.

Рокса приђе, те га пољуби у руку, а тако исто и Ма-лиша. Он се са свима рукова, па онда рече:

– Ето, вала, ја право од куће. Чуо сам да се добро частите и проводите, па и ја дођох, да вам будем друг – одговори он, смешећи се. И од једном му се погледи зауставише на мени.

Моја му сестра приђе.

– Ето, газда-Степане, ово је мој брат, о коме сам ти говорила.

– Нека ти је, госпођо, жив и здрав, срећан и честит!... Баш ми је мило. Ја синоћ дођох с пута, а моји ми казаше, да је један младић кроз село прошао... Јес, добро су уочили. Исти мој Веља... И, Бога ми, да се он у свету изгуби, твој би брат диго Вељину очевину.

– Ама, одиста, г. Стево личи на Дакиног Вељу – прихватиће и г. капетан. Његова ме Рокса погледа испод очију. Она јој румен опет сину преко образа, а преко уста јој прну један блажен осмех.

Мени нешто прође кроз срце као хладна летка. – – –

Вечерало се и веселило се, пило се и певало се... Наздрављало се за мога срећна пута. И мене би онда текнуло. И у тај баш мах поглед би ме Роксин пресекао, као да ми је хтео рећи:

„Немој ићи, болан, још за који дан!...”

Ама, што ме опет мери онај чича Степан?!... Једном се окрете моме зету:

– Е, г. Марко, јес ово неко чудо. Ено има и ону белегу на челу. Велике црне очи, па нос, па уста, па брада, па све... А каже мени Живанчић: „Твој Вељо прође, па пита: а чија је оно кућа? Мисли ја га не познајем”. Па и мој ми кића рече: „Видео сам једног господина, исти мој бато...”

Оде доле на Љубовију – ваљада ће капетану...” А, друкчије није. Сутра мора свратити нашој кући. Нека га види Вељина мајка. Боже, ја њене радости!...

Тако смо и урадили.